

Rapport | Samuli Korkalainen

Vid liturgin i pilgrimsstaden – Leitourgias årskonferens i Trondheim 5–8 november 2024*

Norges fjärde största stad Trondheim var också det fjärde populäraste pilgrimsålet i medeltidens Europa efter Rom, Santiago de Compostella och det Heliga landet. Kvarlevorna av den helige Olav från 1000-talets slut i Nidarosdomen lockade av olika anledningar pilgrimer från olika delar av Europa. Även pilgrimsstegen från vår egen tid går till den vackra staden som vilar i fjordarnas och bergens famn.

Pilgrimsfärden var temat för den första föreläsningen i årets konferens av det samnordiska liturgiska nätverket Leitourgia. Anna Runesson, chef för Oslo pilgrimscentrum, presenterade pilgrimernas historia och nutid under konferensens rubrik Transformation. Under medeltiden var vandringen till heliga platser en så central del av helgelsen att man trodde att den skulle påverka individens frälsning. Det ansågs lämpligt som ett sätt att sona synder, till och med till den grad att det var möjligt att avräkna straff för brottslingar i form av pilgrimsfärder.

Dagens pilgrimsfärder handlar snarare om att betrakta den egna inre världen och att söka sig själv och sin egen plats. Även om pilgrimsfärden för många är just skötseln av det andliga livet, utgår man också från andra orsaker – man söker till exempel tröst eller en ny riktning i livet efter en skilsmässa eller en närståendes död. Idag är pilgrimsfärden ett ekumeniskt och även religionsöverskridande fenomen. Även många icke-religiösa vandrar dessa uråldriga stigar från kyrka till kyrka under meditation. Baksidan av populariteten är att pilgrimsfärden också har blivit en form av kommersiell turism.

Trondheim ligger i ett samiskt område, vilket syns i stadsbilden som några skyltar på sydsamiska. Därför var det naturligt att aftonbönen för den första kvällen hölls vid det samiska altaret i Nidarosdomen och en av konferensens föreläsare var den samiska

---

* Denna rapport har tidigare publicerats på finska i nätpublikationen *Lähteiltä – Kirjoituksia hymnologiasta ja liturgiikasta, Skriften om hymnologi och liturgik*: <https://www.hymn.fi/fi/verkkolehti/liturgian-aarella-pyhiinvaeltajien-kaupungissa-leitourgian-vuosikonferenssi>.

kyrkomusikern Johan Máhtte Skum som presenterade den nya nordsamiska koralboken. Även om psalmboken på samiska har en längre historia än den på norska, har kolonialtiden satt sin prägel på samisk hymnodi även i fjordarnas land.

I Norge har det aldrig tidigare publicerats en koralbok för någon samisk psalmbok, i själva verket inte ens en nottryckning. Kyrkomusikerna har endast instruerats att använda den norska koralboken, vilket har inneburit att samernas originella psalmsångssätt har underordnats den västerländska konstmusikens estetik och att samiska koralmelodier och -varianter har ersatts med tyska, danska och norska koraler. Trots detta har samerna sjungit och sjunger fortfarande även i sin egen stil. Skum poängterade att även om den nya ackompanjemangsboken tar fasta på det traditionella nordsamiska sångsättet och strävar efter att stödja det, är boken inget museum. Tonerna och sångsättet har nämligen hela tiden förändrats och nu har man i koralbokens form sparat hur man för tillfället sjunger. Detta är en värdefull kulturgärning, eftersom risken är att det traditionella sångsättet gradvis håller på att försvinna.

Teologen och prästen Merete Thomassen från Universitetet i Oslo presenterade i en föreläsning sin forskning där hon har jämfört förböner inom den evangelisk-lutherska kyrkan i Norge samt inom två skotska kyrkor. Uppmärksamheten hade framför allt riktats mot vilka förböner lekmännen skriver under denna sekulariserade tid. Även hos oss i Finland har det under de senaste decennierna etablerats en sedvänja att lekmän ber kyrkans förbön. Beklagligt ofta är dock bönen direkt ur Kyrkohandboken eller skriven av prästerna. Thomassens observationer stöder en praxis där församlingsmedlemmarna inte bara ber kyrkans förbön utan också skriver den själva. Dessutom bör man i kyrkans alla böner över huvud taget beakta att sekularisering är en del av kyrkans liv (*ab intra*), inte ett hot från utanför kyrkan (*ab extra*).

Förutom gemensamma föredrag och andaktsliv är deltagarna på Leitourgia-konferensen indelade i seminariegrupper. Själv deltog jag i gruppen Musik och liturgi, som kombinerar akademisk forskning och praktiskt liv inom området – gruppen består av forskare, kantorer och präster. Den norske teologie doktorn och jazzmusikern Carl Petter Opsahl presenterade den traditionella norska psalmsångstraditionen och dess anteckningshistoria ur ett postkolonialt perspektiv. Själv ledde jag gruppen för att diskutera förändringen av kvinnans ställning i de nordiska kyrkorna genom att som ett historiskt exempel använda min forskning om finskamerikanska prästfruar som ansvarade för musiken i sina församlingar redan 70 år innan kantorstjänsten i Finland öppnades för kvinnor.

Praktiska perspektiv fördes på ett inspirerande sätt fram i vår grupp av den danske kyrkomusikern Martin Lysholm Hornstrup. Han berättade om skapandet av nya barnpsalmer och om ett samarbetsnätverk av yngre psalmdiktare och -kompositörer i Danmark samt presenterade psalmdiktaren Iben Krogsdals produktion. Sircku Rintamäki för sin del presenterade – och vi sjöng tillsammans – psalmer från olika håll i världen ur den ännu inte tryckta *Global Songbook*.

På Leitourgias årskonferenserna finns alltid ett livligt och djärvt experimenterande andaktsliv. Första kvällen upplevde vi en exceptionellt liturgisk föreställning kallad *Pustens liturgi* ("Andningens liturgi"). Vi fördes med förbundna ögon till Nidarosdomen, där man på ett gripande sätt serverade stimulans för såväl hörsel-, känsel- som luktsinnena. Den ordlösa liturgin utan seende gav plats för egna tankar, känslor och böner. Annars var bönestunderna i Leitourgia och mässan på torsdagskvällen mycket vanliga i sin utformning.

Jag har sedan flera år uppmärksammat att predikningar och tal har utelämnats från Leitourgias mässor och bönestunder. Det är naturligtvis förståeligt att när det är mycket föredrag och tal på programmet så fokuserar andaktslivet på annat. Men som luthersk predikvän märker jag att jag saknar dem. Jag undrar också om Leitourgias andaktsliv avslöjar en samnordisk trend där predikan inte längre ses som viktig. Förhoppningsvis är det inte så, eftersom jag knappast är den enda för vilken en av de viktigaste orsakerna till att gå i kyrkan är predikan.

Leitourgias årskonferens är en kombination av akademisk forskningskonferens och gudstjänstdagar – och fungerar bra som sådan! Evenemanget, som arrangeras turvis i de olika nordiska länderna, samlar forskare och kyrkoanställda, framför allt präster och kyrkomusiker, men även några intresserade församlingsmedlemmar. Bland deltagarna finns personer från universitet, kyrkornas centralförvaltning och församlingar.

Vill du också följa med nästa år? Leitourgias nästa årskonferens ska hållas i Sundsvall den 11–14 november 2025.